

Asia: VN/2821/2024

Lausuntopyyntö: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

a) Mitä vaikutuksia näette ehdotuksilla olevan?

Sijoitetun lapsen erityisen haavoittuvan aseman korostaminen säännösten osalla on perusteltua ja kannatettavaa. Lastensuojelun huolehtimisvastuun ja toimivallan korostaminen on kannatettavaa.

Ehdotetut säännösmuutokset selkeyttävät nykytilaa, koska tällä hetkellä perhehoidossa ei ole voitu ottaa pois aineita ja esineitä.

Päätöksentekoa koskeva sääntely: Pykälän 2 momentissa säädettäisiin päätöksentekijästä perhehoitoon sijoitetun lapsen osalta. Edellä 1 momentissa tarkoitetun päätöksen perhehoidossa olevan lapsen osalta tekee 13 b §:ssä tarkoitettu lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Perhehoitaja toteuttaa julkista hallintotehtävää, mutta hänellä ei ole päätöstoimivaltaa vastaavalla tavalla kuin laitostyöntekijöillä. Virka-ajan ulkopuolella päätöksenteko oikeus tulee olla myös sosiaali- ja kriisipäivystyksen sosiaalityöntekijällä, joten säännöstä tulisi tarkentaa tältä osin.

Ehdotetut muutokset lisäävät perhehoidon mahdollisuuksia kasvatuksellisissa tilanteissa, mahdollistavat osaltaan perhehoidon toteuttamista ja ennaltaehkäisevät sijaishuoltopaikan muutoksia. Ehdotetut muutokset ovat kannatettavia huomioiden riittävän tarkka sääntely myös perhehoidon valvonnan varmistamiseksi.

Ehdotuksilla on merkittäviä vaikutuksia lapsen oikeuksien toteutumiseen, viranomaisten toimivaltuuksiin sekä sijaishuollon käytäntöihin. Perhehoidossa käytettävien rajoitustoimenpiteiden mahdollistaminen on kannatettava asia, mutta tämä edellyttää selkeää määrittelyä, ohjeistusta ja tarkennusta perhehoidon valvontaan. Miten perhehoidon kasvatukselliset toimenpiteet kirjataan perhehoidossa, koska perhehoidossa ei ole kirjaamisvelvollisuutta?

Omatyöntekijän rooli seurannassa korostuu.

Sijaishuollossa olevien lasten turvallisuuden ja tuen vahvistaminen on keskeinen ja kannatettava tavoite, mutta ehdotetut toimenpiteet – erityisesti kuntouttava suljettu palvelu ja tekniset rajoitukset – puuttuvat syvästi lapsen perusoikeuksiin. Perustuslain 7 §, 10 § ja 22 § sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimus asettavat tiukat edellytykset rajoitustoimien käyttöön. Lakiteknisesti useita säännöksiä – kuten sijoituspäätöksen voimassaolon kesto ja rajoitusten muutokelpoisuus – tulisi tarkentaa perusoikeuksien turvaamiseksi vastaavalla tavalla kuin on säädelty mielenterveyslaissa tahdosta riippumattoman hoidon ja rajoitustoimenpiteiden osalta. Kyse on kuitenkin alaikäisistä lapsista. Riskinä on hallitsemattomien rajoitustoimenpiteiden käyttö. Valtion koulukotien siirtyminen valvonnan piiriin on hyvä muutos, joka edellyttää kattavia ja selkeitä sopimuksia, palvelukuvauksia ja sanktioita myös valtion koulukoteihin, koska toiminnassa on ollut vakavia puutteita. Rajoitustoimenpiteiden lisääntyminen edellyttää ohjeistuksen ja seurannan sekä hyvinvointialueen tuottamiin palveluihin, että ostopalveluihin. Kuntouttavan laitoshoidon osalta on määritelty hyvin, ettei hyvinvointialue voi järjestää palvelua ostopalveluna. Koska tätä palvelua voidaan tuottaa valtion ylläpitämissä koulukodeissa, jonne asiakkaat ohjautuvat hyvinvointialueilta, on lakiin tarkennettava hyvinvointialueen valvontavelvollisuus.

4 a § on tähän saakka koskenut kaikkia lastensuojelun asiakkaana olevia lapsia. Ei ole tarkoituksenmukaista eikä avohuollon asiakkaana olevien lasten edun mukaista rajata sitä koskemaan pelkästään sijoitettuja lapsia. Pykälä voisi edelleen sisältää kaikkia koskevan 1 momentin.

4 b §

Raportoinnista, seurannasta ja valvonnasta on olennaista säätää lailla myös perhehoidon osalta. Valvontalakia ei sovelleta perhehoitoon (vrt. valvontalain 2 § ja sen kanssa jossain määrin ristiriidassa oleva perhehoitolain 22 §:n 4 mom. viittaussäännös).

4 c §

Päätöksen tekisi perhehoidossa olevan lapsen osalta sosiaalityöntekijä. Tämä edellyttää, että sosiaalityöntekijä on perhehoitajien tavoitettavissa melko nopeastikin rajoitustoimenpiteitä koskevan päätösten tekemistä varten. Entä jos perhehoitaja ja sosiaalityöntekijä ovat asiasta eri mieltä - jos perhehoitajan tekemälle haltuunotolle ei sosiaalityöntekijän mielestä ole perusteita?

b) Selkeyttääkö ehdotus lapsen kasvatuksen, valvonnan ja huolenpidon sekä perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten välistä rajanvetoa sijaishuoltopaikan arjessa? Jos ei, miten säännöksiä tulisi muuttaa?

Kasvatuksellinen rajaaminen versus rajoittaminen voi aiheuttaa erityisesti perhehoidossa tulkintavaikeuksia vaikkakin säännöksen esitöissä on aika hyvin avattu eroja kasvatuksellisen toimen ja rajoitustoimenpiteen välillä. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ohjaava tehtävä tulee jatkossa korostumaan erityisesti perhehoitoon sijoitettujen lasten kohdalla. Ja kuten esityksessä on

todettu, tulee asiakassuunnitelman merkitys korostumaan perhehoidossa, koska perhehoitoon sijoitetulle lapselle ei tehdä hoito- ja kasvatussuunnitelmaa vastaavalla tavalla kuin lastensuojelulaitokseen sijoitetulle lapselle.

Ehdotus selkeyttää kasvatuksellisen rajaamisen ja rajoitustoimenpiteiden välistä rajaa lainsäädäntötasolla, mutta käytännön soveltaminen jää edelleen tulkinnanvaraiseksi. Voimassa olevan lastensuojelulain 4 a § ja 59 § korostavat hyvää hoitoa ja kasvatusta sekä lapsen tarpeenmukaista valvontaa, mutta uusi sääntely voi siirtää painopistettä rajoittamiseen ilman riittäviä turvamekanismeja. STM tulee tehdä selkeät soveltamisohjeet rajoittamiskäytäntöihin. Ilman kansallisesti yhtenäisiä käytäntöjä on vaarana, että rajoitusten käyttö eroaa alueittain ja oikeusturva vaarantuu.

Lainsäädännössä tulisi säätää säännöllisestä valvonnasta ja seurannasta, jotta varmistetaan, että sijaishuoltopaikat mukaan lukien perhehoito kunnioittavat lapsen kielellisiä, kulttuurillisia ja uskonnollisia oikeuksia sekä välttävät mahdollisilta rajoitusten ylilyönneiltä. Tämä voisi sisältää esimerkiksi sosiaalityöntekijän säännölliset tarkastukset, lapsen henkilökohtaiset tapaamiset ja sijaishuoltopaikan raportointivelvollisuuden.

Lainsäädännössä tulee selkeästi avata kasvatuksellisen rajaamisen ja rajoitustoimenpiteiden välistä rajapintaa ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän roolia ja tehtäviä erityisesti valvonnan näkökulmasta.

Kokonaisuudessaan ehdotukset sijaishuollon toimintaedellytyksien parantamiseksi ovat hyviä ja oikean suuntaisia.

2. Hallituksen esitysluonnoksessa esitetään terveydenhuoltolakiin (69 §) ja lastensuojelulakiin (16 b §) informatiivisuonteista viittausta voimassa olevaan sääntelyyn ns. hybridiyksikköjen perustamiseksi. Mitä vaikutuksia näette ehdotuksen taustalla olevan tavoitteen kannalta?

Hybridiyksikkö koskeva sääntely jää hyvin ylätasolle. Ns. hybridiyksiköille on tarve, mutta toiminnan sääntelyn tulee olla riittävän selkeää, tai konkretia jää toteutumatta.

Ehdotuksen taustalla oleva tavoite – varmistaa palveluiden yhteensovittaminen lastensuojelun ja psykiatrian välillä – on tunnistettu laajasti tarpeelliseksi. Esitetty viittaus on kuitenkin luonteeltaan informatiivinen eikä sisällä velvoitetta, mikä heikentää sen vaikuttavuutta. Lakiteknisesti hybridiyksikköiden perustamiseen tulisi sisällyttää sitova sääntely, joka määrittää vähimmäispalvelutason, henkilöstörakenteen ja lasten oikeudet palveluun pääsyssä.

Tavoite on hyvä, mutta sen sitovuutta pitäisi huomattavasti parantaa. Perustelumuiistiossa sivulla 128 kerrotaan että: ”Samalla hyvinvointialueita ohjataan sopimaan lastensuojelun ja psykiatrian osaamisen yhteensovittavasta lastensuojelupalvelusta (ns. hybridiyksikkö) YTA-tasoisesti.” Sanan ohjataan tilalle veloitetaan.

a) Ovatko ehdotukset sääntelyltään selkeitä ja käytännössä toteutettavissa?

49 a §

Käsite ”muita rikollisia tekoja” on lakea ja jättää paljon harkintaa työntekijälle. Viime kädessä tuomioistuimien arvioi, mitkä teot ovat rikollisia. Vaaditaanko siis tuomioistuimen päätöstä?

Voiko palvelua järjestää lapsen iästä riippumatta (vrt. eho 12 v.)?

49 b §

Palvelun tulee olla moniammatillista ja sen tulee perustua ammatillisesti koulutettujen aikuisten intensiiviseen läsnäoloon. Tässä ”ammatillisesti koulutettu aikuinen” voi tarkoittaa mitä tahansa ammattia. Pitäisikö täsmentää määritelmää?

49 c §

Onko asianmukaista, että hoitoa tuottavan tahon työntekijät muodostavat asiantuntijaryhmän - voiko intressinä olla saada hoito jatkumaan mahdollisimman pitkään ja voiko tämä tavoite vaikuttaa tehtyyn arviointiin?

Pelkkä sijoituspäätös mahdollistaa tiettyjen rajoitustoimenpiteiden käyttämisen ja toisaalta sijoituksen jatkuminen edellyttää kaikkien niiden tarvetta - turvataanko riittävällä tavalla lapsen ja muiden asianosaisten oikeusturvan toteutuminen, kun rajoittamisesta ei tarvitse tehdä erillistä perusteltua ja muutoksenhakukelpoista päätöstä ja toisaalta, voisiko joskus olla tarvetta jatkaa suljettua laitoshoidoa, vaikka yksittäiselle rajoitustoimenpiteelle ei enää olisikaan tarvetta.

Viimeistä lausetta voisi selkiyttää lisäämällä siihen Lapsen sijoitus ”kuntouttavaan suljettuun laitospalveluun” tulee lopettaa... Tuskin sijaishuolto ja sijoitus tässä vaiheessa kokonaan päättyy.

49 d §

Sen lisäksi, mitä 60 §:ssä henkilöstöstä säädetään, hoito- ja kasvatustehtävissä olevien henkilöiden kelpoisuusvaatimuksena on tehtävään soveltuva korkeakoulututkinto tai ammattikorkeakoulututkintoja edeltänyt opintoasteinen ammatillinen tutkinto.

Ensimmäinen vaihtoehto on siis soveltuva korkeakoulututkinto, mutta tarkoittaako tuo jälkimmäinen, että minkä tahansa amk-tutkinnon lisäksi pitää olla opintoasteinen ammatillinen tutkinto? Käykö tässä mikä tahansa amk-tutkinto? Samoin kuin edellä 49 b §:ssä, pitääkö määritellä, mikä on ammatillinen tutkinto?

Tällä hetkellä lastensuojelussa haastavin asiakasryhmä on päihkeitä käyttävät, rikoksia tekevät ja psyykkisesti oireilevat nuoret. Lapsen sijoituksen tarve suljettuun yksikköön tulisi arvioida moniammatillisen ryhmän toimesta. Työryhmässä tulisi olla lastensuojelun, psykiatrian ja päihdetyön ammattilaisia. Riskinä on, että suljettuun yksikköön sijoitetaan lapsia, jotka ensisijaisesti tarvitsevat psykiatrasta hoitoja tai päihdehoitoa. Asiantuntijaryhmän arvion säätäminen velvoittavaksi on kannettavaa. Esityksessä todetaan, Pykälän 2 momentin mukaan palvelua voisi tuottaa myös kiireellisenä vastaanotto- ja arviointipalveluna 49 a §:n mukaisin sijoituskriteerein kiireellisesti sijoitetuille lapsille. Esityksestä ei käy ilmi, että onko tarkoitus perustaa yksikköön erillinen vastaanotto- ja arviointiosasto vai onko yksikössä vain yksi osasto. Tarkoituksenmukaisempaa olisi, että vastaanotto- ja arviointiosasto olisi erotettuna pitkäaikaisosastosta.

Päätös on voimassa toistaiseksi vs. rajallinen paikkamäärä - jäävätkö asiakkaat yksiköihin "jumiin" vieden paikkoja muilta nuorilta? Pitäisikö päätöksen olla voimassa 4 kk kerrallaan? Miten saadaan tasapuoliset kriteerit, miten paikkoihin ohjaututaan eri puolelta Suomea, jos paikkoja on rajoitetusti.

Sääntely on osittain selkeää, mutta erityisesti itsemääräämisoikeuden rajoittamisten ja suljetun laitospalvelun edellytyksiä, kestoja, valitusmahdollisuuksia ja muutoksenhakua koskevat pykälät vaativat tarkennusta. Jos sääntely jää yleistasolle, vaarana on epäyhtenäinen soveltamiskäytäntö ja lapsen oikeusturvan vaarantuminen. Esimerkiksi käsite 'rikollinen teko' on juridisesti tulkinnanvarainen ja vaatii tarkempaa määrittelyä lain tasolla. Tuleeko määrittely oikeustoimen kautta esim. tuomioistuimen päätös?

Myös teknisen valvonnan kuten kameravalvonnan ja henkilötarkastusten käyttö on perusteltava ja määriteltävä tarkasti ja näiden käyttöä on valvottava.

Sääntely on jossain määrin selkiytetty, mutta monilta osin jää epäselväksi ja saattaa aiheuttaa oikeusturvaongelmia.

Säädöksiä tulisi täsmentää erityisesti toimivaltuuksien osalta, kuten sote-ammattilaisten ja turvallisuusvalvojien tehtävistä.

b) Miten arvioitte henkilöstölle asetettujen vaatimusten riittävyttä?

Henkilöstölle asetetut osaamisvaatimukset ovat riittävät ja perustellut. Yksikön luonteen vuoksi sosiaali- ja terveydenhuollon erityisosaaminen korostuu. Väkivallan uhkaan tarvitaan henkilöstölle riittävät koulutukset.

Ehdotuksessa asetetut mitoitukset ja koulutusvaatimukset ovat lähtökohtaisesti oikeansuuntaisia ja mahdollistaa henkilöstön vaatimusten valvonnan.

Turvallisuusvalvojen toimivalta tulee määritellä tarkasti ja suhteuttaa lapsen oikeuksiin. Heidän toimintansa perustuu yksityisistä turvallisuuspalveluista annettuun lakiin, joka ei ole suunniteltu alaikäisten kanssa toimimiseen. Näin ollen tulee säätää erikseen siitä, mitä vartijat voivat tehdä lastensuojelulaitoksessa ja missä tilanteissa voimakeinojen käyttö on sallittua. Lainsäädäntöön tarvitaan täsmennys siitä, miten turvallisuusvalvojen koulutus varmistetaan ja miten heidän toimintansa valvotaan lasten suojelun näkökulmasta.

Pitäisikö lääkärin työpanos yksikössä olla vielä velvoittavampi?

c) Ehdotuksen mukaan asiakassuunnitelma tulisi tarkistaa vähintään neljän kuukauden välein ja sen tueksi tulisi saada asiantuntija-arvio. Miten arvioitte sääntelyä lapsen rajoittamisen tarpeellisuuden arvioimisen sekä sen sisällön ja laajuuden tarkistamisen näkökulmasta?

Ehdotettu asiakassuunnitelman tarkistus neljän kuukauden välein on kannatettava esitys. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän arviointivelvollisuus ja vastuu korostuu. Suljettu laitospalvelu on perusoikeuksien näkökulmasta yksilön oikeuksia voimakkaasti rajoittava sijaishuoltomuoto, joten jatkuva arviointi sijoituksen lapsen edun mukaisuudesta on välttämätöntä. Edistää työn tavoitteellisuutta, että sitä arvioidaan säännöllisesti ja moniammatillisesti ja se osaltaan ohjaa työntekijöitä ajantasaiseen, muutokseen tähtäävään ja tavoitteelliseen työskentelyyn.

Ehdotus on hyvä lähtökohta - miten asiakassuunnitelman tekemistä seurataan ja valvotaan? Joissakin palveluissa asiakassuunnitelmat tarkastetaan vähintään puolivuositain ja tämä liittyy itsemääräämisoikeuden rajoittamisiin. Lapsen osallistaminen suunnitelman laatimiseen on tärkeää, samoin kuin arviointien tekeminen moniammatillisesti.

Asiantuntijalausunnon tulee olla riippumaton ja perustua objektiiviseen arvioon, ei vain laitoksen sisäiseen harkintaan. Asiantuntijalausunnon saaminen puolivuositain voi olla ongelmallista. Arvion tekeminen tulisi olla ulkopuolisen tahon tekemä. Lisäksi laitospalveluissa tulisi ottaa käyttöön vaikuttavuusmittarit, jotta lapsen kuntoutuminen tulee arvioitua sovitusti laitoshoidon aikana.

Rajoitustoimien on oltava määräaikaista, tarkasti perusteltuja ja niistä on voitava valittaa hallinto-oikeuteen.

d) Mikä on näkemyksenne ehdotetun palvelun suhteesta erityisen huolenpidon jaksoon?

Säännöstasolla palveluiden sisällöt on eroteltu selkeästi. Voimassa olevasta sääntelystä ehdotetaan poistettavaksi ”vakava päihde- tai rikoskierteen katkaiseminen” nimenomaisena sijoitusssyynä. Ehdotettu lause selkeyttää sijoitusperustetta suljetun yksikön ja ehon välillä. Erityisen huolenpidon jakson pidentäminen 90 vuorokauteen on kannettavaa.

Ehdotettu palvelu ja erityisen huolenpidon jakso voivat päällekkäistyä. On tärkeää, että kumpikin on selkeästi rajattu eri tilanteisiin: erityinen huolenpito on tarkoitettu lyhytaikaiseen huolenpitoon. Kuntouttava suljettu palvelu on pidempiaikainen. Olisiko näihin palveluihin tehtävä selkeät määrittelyt palvelun myöntämisen perusteista, sillä jo nyt asiakasohjautuvuudessa on eroja. Lakiehdotus muuttaa käytäntöä siten, ettei EHO-jakson ajaksi tarvitse enää säilyttää paikkaa perustason laitoksessa. Tämä poistaa päällekkäisen kustannuksen ja on hallinnollisesti järkevää, mutta samalla on varmistettava jatkosijoituksen sujuvuus ja lapsen jatkuvuuden turvaaminen.

4. Esitetään muutettavaksi ja selkeytettäväksi nykyistä erityisen huolenpidon sääntelyä. Ovatko ehdotukset tarkoituksenmukaisia ja toteutettavissa käytännössä?

Kyllä pääosin

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 4.

Erityisen huolenpidon jakson pidentäminen 90 vrk on kannatettava ehdotus, joka mahdollistaa kompleksisten tilanteiden tavoitteellisen ja riittävän pitkäjänteisen työskentelyn.

Ehdotukset ovat oikeansuuntaisia, mutta niiden käytännön soveltaminen edellyttää tarkkaa ohjeistusta ja valvontaa. Rajoitustoimenpiteiden kuten tarkastusten, eristämisen ja valvonnan osalta tarvitaan yksityiskohtaisia sääntöjä ja oikeusturvakeinoja.

62 ja 63§ Yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoittamista koskeva päätöksenteko

Hyvä, että voidaan rajoittaa myös tuntemattomien osalta esim. haitallinen kaveripiiri ja sen sijaan nimetään ne henkilöt, joihin saa pitää yhteyttä.

Yhteydenpidon rajoittaminen henkilöihin, joita ei kyetä tunnistamaan, on kannettava lainsäädäntömuutos lapsen suojaamiseksi. Yhteydenpidon rajoittamisen toimivallan laajentaminen laitoksen johtajan sijaiseen on kannettava muutos. Säännöksessä selkeytetty päätöksenteko kiireellisissä tilanteissa on tarpeellinen muutos.

64 ja 70 a § Tekninen valvonta lastensuojelulaitoksessa

Asiakas- ja työturvallisuuden näkökulmista ehdotettu sääntely on tarpeellista. Sekä henkilökunta, että nuoret kokevat, että kameravalvonta luo turvallisuutta yksikössä ja ennaltaehkäisee väkivaltatilanteita. Olisi tärkeää pystyä valvomaan tiloja, joihin ei ole näköyhteyttä, kuten harrastetilat yksikössä. Pitäisi olla oikeus katsoa myös lähitallenteita, mikäli se edesauttaa tilanteen selvittelyä (riita tai vahingonteko) yksikössä tai auttaa karanteenin nuoren kiinni saamisessa esimerkiksi mitä nuorella oli päällä karatessaan. Aiemmin on puuttunut lainsäätely kameravalvonnasta laitoksessa ja siksi tämä on tarpeellinen.

Riskinä on, että tällä korvataan puuttuvaa tai riittämätöntä henkilöresurssia.

65 § Aineiden ja esineiden poisottaminen lastensuojelulaitoksessa

Säännösmuutos on tarpeellinen ja kannatettava. Kasvatuksellisin keinoin aineiden pois ottaminen, jotka ovat laittomia alle 18-vuotiailta on hyvä asia. Selkeämpi ohje siihen missä tilanteissa ja mistä aineista pitää tehdä rajoituspäätös haltuunotoista ja missä vain kirjataan ja ilmoitetaan haltuunotosta omalle sosiaalityöntekijälle. Puhelimen rajaaminen kasvatuksellisenä keinona on tarpeellinen.

66 § Henkilöntarkastus

Säännösmuutos on tarpeellinen ja kannatettava. On hyvä lisäys, että saa tarkastaa asiakkaan tupakkatuotteiden poisottamiseksi. Se että voidaan ottaa pois myös välttämättömin voimakeinoin, jos nuori ei halua luovuttaa kyseistä tavaraa, on tarpeen, sillä tähän asti on ollut vähän keinoja asian suhteen. Joskin aina ensin puhuen asia pyritään hoitamaan ja suhteuttamaan asiakkaan tilanteeseen (väkivallan uhka). Poisoton yhteydessä on aina käytävä kasvatuksellinen keskustelu päihteiden haitoista. On hyvä lisäys, että tarvittaessa metallinpaljastimen käyttö on sallittua laitoksessa henkilöntarkastuksessa.

66 a § Henkilönkatsastus

Säännösmuutos on tarpeellinen ja kannatettava. Esityksessä on selkeä ja hyvä ohje siihen, milloin näyte lähetetään jatkotarkastukseen.

67 § Omaisuuden, lähetysten ja tilojen tarkastaminen ja lähetysten luovuttamatta jättäminen

Säännösmuutos on tarpeellinen ja kannatettava. Hyvä, että huone tai lähetys saadaan tarkastaa, jos epäillään että on 6 § mukaisia aineita tai esineitä.

68 § Kiinnipitäminen laitoksessa

Tähän ei ollut tullut merkittäviä muutoksia. Aina ensisijaisesti yritetään ratkaista puhumalla. Kiinnipito on viimeinen keino. Henkilökunnan koulutus on tärkeä pitää ajan tasalla sekä kiinnipidoista on annettava riittävä selvitys johtajalle ja sosiaalityöntekijälle.

Kiinnipitoa koskevan sääntelyn tarkentaminen on tarkoituksenmukaisesta. Erityisen kannatettavaa on lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuun korostaminen: Sosiaalityöntekijän on huolehdittava, että kiinnipidot ja niitä koskeva arviointi näkyvät tietona lapsen asiakaskirjauksissa. Pykälän 5 momenttiin esitetään lisättäväksi säännös, jonka mukaan sosiaalityöntekijän olisi arvioitava osana 74 a § mukaista lapsikohtaista arviota yhdessä lapsen ja sijaishuoltopaikan sekä mahdollisuuksien mukaan vanhempien kanssa, millä tavoin kiinnipidot olisivat vältettävissä lapsen edun huomioivalla tavalla, jos kiinnipitoon on jouduttu turvautumaan toistuvasti. Kiinnipidon turvalliseksi toteuttamiseksi on varmistettava sijaishuoltoyksiköiden henkilöstön riittävä osaaminen täydennyskoulutuksella.

68 a § Kiinnipitäminen lapsen laitoksesta poistumisen estämiseksi

Hyvä, että on selkeästi kirjattu, että piha-alueella saa ottaa kiinni poistumisen estämiseksi. Kiinnipidon turvalliseksi toteuttamiseksi on varmistettava sijaishuoltoyksiköiden henkilöstön riittävä osaaminen täydennyskoulutuksella

69 a § Luvatta lastensuojelulaitoksesta poissaolevan lapsen etsintä ja palauttaminen

2.momentin mukainen lapsen sijaintietojen pyytäminen lapsen paikantamiseksi on tarpeellinen säännös. 3.momentissa sääntely koskien toimivaltaa koskien lapsen palauttamista on tarkoituksenmukainen ja kannatettava. Häätäpaikannuksen mahdollisuuksien lisääminen lyhentää luvattomia poissaoloja ja lisää sijaishuollon vaikuttavuutta.

Hätäpaikannus on välttämätöntä haavoittumassa asemassa olevan lapsen turvallisuuden ja hyvinvoinnin varmistamiseksi tilanteessa, jossa lapsi on poistunut luvatta laitoksesta ja lapsi on välittömässä vaarassa. Kysymystä herättää, että saako sen tiedon sosiaalipäivystys ilta- ja viikonloppuna ja miten taataan, että etsivät henkilöt, eli laitoksen henkilölunta saa ajankohtaisen tiedon?

69 b § Lapsen kiinniotto

Se, että hatkanuoreen voi kohdistaa kiinnipitoa laitoksen ulkopuolella on haastava yhtälö. Se on tarpeen nuoren kohdalla, joka on esimerkiksi itsetuhoinen, mutta kiinnipito päihtyneen tai

aggressiivisesti käyttäytyvän nuoren kohdalla aiheuttaa vain lisää vaaratilanteita niin nuorelle kuin henkilökunnalle. Miltä tilanne näyttää sivullisten näkökulmasta? Tulisikin olla joku keino tunnistaustua sosiaalialan henkilöiksi, mutta miten käy tällöin salassapidon? Tilannearvioista huolimatta ulkopuoliset saattavat aiheuttaa tilanteessa riskin, jos ympärillä on esim. kavereita, jotka puuttuvat tilanteeseen. Tilanteet voivat päätyä myös sosiaaliseen mediaan, jolloin ammattihenkilökunnan yksityisyydensuoja vaarantuu. Henkilökuntaa ei ole koulutettu suoranaiseen voimankäyttöön, eikä heillä ole keinoja suojautua niin kuin vartioilla tai poliisilla, jos tilanne kriisiytyy. Isojen nuorten kohdalla jo kokoero voi olla iso työntekijän ja melkein aikuisen asiakkaan välillä. Erityisen ongelmallista on, että pitäisi lähteä yksityisasuntoon hakemaan hatkanuorta. Siellä voi tulla vastaan mitä ja ketä vain eikä henkilöstöä ole koulutettu tällaiseen. Tämä aiheuttaa suoranaisten työturvallisuusriskin. Kotietsintätilanteisiin ja haastavien nuorten kiinni ottamiseen tulee voida saada virka-apua jatkossakin. Eihän ko. pykälä aiheuta riskiä, että apua ei saa tarvittaessa poliisilta? Olennaista on miettiä, jos nuori karkaa toistuvasti, että onko hän oikeassa sijaishuoltopaikassa.

Ehdotettu säännös voi siis vaarantaa sosiaalihuollon ammattihenkilöiden työturvallisuutta ja se edellyttää täydennyskoulutusta. Ehdotetussa säännöksessä käytännön haasteista oleellimmat liittyvät juuri sosiaalihuollon asiakkuuden salassapidon säilyttämiseen ja henkilöstön työturvallisuuteen. Etenkin päihtyneiden ja mielenterveyden haasteista kärsivien nuorten kohdalla arvaamaton käytös ja väkivallan riski on todellinen. Sosiaalihuollon ammattihenkilöillä ei ole riittävää koulutusta, eikä aina myöskään fyysisiä edellytyksiä kiinnipitojen turvalliseen toteuttamiseen. Haastavia ovat myös tilanteet, joissa arvio asiakkaan mahdollisesta arvaamattomuudesta tai väkivaltaisesta käytöksestä kiinnipitotilanteiden osalta jäisi sosiaalihuollon ammattihenkilön tehtäväksi. Poliisin virka-avun saaminen vaativiin tilanteisiin voi ko. säännösmuutoksella vaikeutua entisestään.

69 c § Kiinniotetun lapsen kuljettaminen

Hyvä, että nuoren voi tarkastaa ennen, kun siirrytään autoon. Kiinnipitotilanteet ovat aina haastavia, vaikka ne kuinka hyvin purettaisiin. Voi hankaloittaa jatkotyöskentelyä nuoren kanssa, jos kiinnipidosta jää joku asia vaivaamaan asiakasta. Nämä ovat haastavia tilanteita henkilöstölle. Missä vaiheessa virkavallan tulisi kuljettaa nuori laitokseen turvallisuuden takaamiseksi, tuleeko sosiaalihuollon henkilöstö kuulluksi kuljetuksen tarpeellisuudesta? Tulisiko olla vartijaohjaajia töissä? Mikä on vastuu, jos nuori satuttaa itseään tilanteessa? Minkälaista erityisosaamista ja koulutusta tarvitaan fyysisen kiinnipidon ja rajoittamisen turvallisen toteuttamisen takaamiseksi?

Ehdotettu säännös voi vaarantaa sosiaalihuollon ammattihenkilöiden työturvallisuutta ja tämä edellyttää täydennyskoulutusta.

69 d § Perhekodista luvatta poissaolevan lapsen etsintä ja palauttaminen

Ehdotettu säännös on kokonaisuudessaan kannettava ja parantaa perhehoitoon sijoitettujen lasten asemaa. Hätäpaikannuksen mahdollisuuksien lisääminen lyhentää luvattomia poissaoloja ja lisää

sijaishuollon vaikuttavuutta. Kuka on tällaisessa tilanteessa toimivaltainen sosiaalihuollon viranhaltija (ratkaisee / toteuttaa)? Onko oltava lastensuojelun sosiaalityöntekijä?

Tässä pykälässä puhutaan sekaisin perhehoitajasta ja perhekodista. Määritelmät tulisi yhtenäistää ja selkeyttää, koskeeko tämä sekä perhehoitajaa että ammatillista perhekotia?

69 e § Poliisin virka-apu laitoksesta ja perhekodista luvatta poissaolevan lapsen kiinniottamisessa ja kuljettamisessa

Säännös on kokonaisuudessaan kannatettava ja selkeyttävä. Poliisilla olisi velvollisuus kuljettaa omaan sijoitusyksikköön, jos se on lähialueella, vaikka ei olisikaan lähin lastensuojeluyksikkö.

71 § Erityiset rajoitukset kuntouttavan suljetun laitospalvelun aikana

Säännös on kannatettava. Tarpeellinen lain lisäys erityisesti vakavasti rikoksilla oireileville nuorille.

71 §:n kohdan: päätöksen yhteydenpidon rajoittamisesta voi tehdä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä päättäessään lapsen 38 § mukaisesta kiireellisestä sijoituksesta kuntouttavaan suljettuun laitospalveluun.

Tässä kohtaa yritetään kiertoteitse ohittaa hv-alueiden Lsl 13 § mukaista toimivallan delegointia koskevaa päätösvaltaa ja ohjata keskittämään päätöksentekovaltaa hyvin raskaista toimenpiteistä lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle.

72 § Erityiset rajoitukset erityisen huolenpidon jakson aikana

Säännös on kannatettava.

6. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki Valtion lastensuojelulaitoksesta ja sen yhteydessä toimivasta koulusta ja täsmennettäväksi viraston nykyistä rakennetta. Vastaisivatko ehdotukset tätä tavoitetta?

Kyllä

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 6.

Laitokset ovat kokeneet usein kädettömyyttä asiakkaiden ongelmien muuttuessa haastavammiksi ja tähän asiaan on haettu laissa selkeästi keinoja.

Kuntouttava suljettu laitospalvelu on odotettu ja tarpeellinen muutos laissa. Muutos herättää vielä kysymyksiä, mutta asiat varmasti selvenevät ajan myötä. Muutokseen tarvitaan koulutusta ja ohjeistusta. Hyvä, että on keskitetty valtion koulukodeille.

Hyvä, että koulukoti-nimitys jää pois, siihen liittyvät mielikuvat eivät vastaa todellisuutta.

Moniammatillisuuden korostuminen on kannatettavaa.

Hyvä, että erityisen huolenpidon jaksoa voidaan tarvittaessa pidentää. Nykyisellään jaksot jäävät usein liian lyhyiksi.

7. Esityksen tavoitteena on vahvistaa kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeutta erityiseen suojeluun. Vastaavatko ehdotukset tätä tavoitetta?

Kyllä pääosin

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 7.

Kyllä, suunta on oikea, mikä vahvistaa lapsen oikeuksia erityiseen suojeluun.

Lastensuojelulainsäädännön uudistamisessa varmistetaan sijaishuollossa olevan lapsen edun, hyvinvoinnin ja turvallisuuden toteutuminen rajoitustoimien käytön edellytyksiä selkeyttämällä. Lisäksi mahdollistetaan lastensuojeluviranomaisille ja sijaishuoltopaikoille nykyistä riittävämmät toimivaltuudet tehdä työtään. Vaikka toimivaltuuksien laajentaminen parantaa viranomaisten kykyä suojella lapsia, se voi myös johtaa viranomaisten vallan väärinkäyttöön, jos valvonta ei ole riittävää.

Esityksessä pyritään selkeyttämään kasvatuksellisen rajaamisen ja rajoitustoimenpiteiden välistä rajaa. Viranomaiset veloitetaan aktiiviseen yhteistyöhön sekä varmistetaan riittävä toimivalta ja keinovalikoima, jotta sijaishuoltopaikastaan luvatta poissa oleva lapsi löydetään nopeasti ja saadaan palautettua.

Uudella kuntouttavalla suljetulla laitospalvelulla mahdollistetaan lisäkeinoja alle rikosvastuuiän olevien lasten rikoskierteiden katkaisuun. Vaikka kuntouttava suljettu laitospalvelu tarjoaa lisäkeinoja lasten rikoskierteiden katkaisuun, se voi myös johtaa lasten eristämiseen ja heidän oikeuksiensa rajoittamiseen. On tärkeää varmistaa, että suljettu laitospalvelu toteutetaan aina lapsen edun mukaisesti ja että lapsen oikeuksia kunnioitetaan.

8. Vapaamuotoiset huomiot koko esityksestä.

Tulisiko uudistuksessa huomioida kasvatuksellisen toiminnan ja/tai rajoitusten osalta erilaisten sovellusten ja applikaatioiden estäminen ja poistaminen lapsen puhelimesta silloin, kun niistä aiheutuu lapselle tai nuorelle vahinkoa?

Uudet lainkohdat lisäävät lapsen asioista vastaavan työntekijän tehtäviä, erityisesti kuntouttava suljettu laitospalvelu, mutta myös rajoitustoimenpiteet. Riittääkö sosiaalityöntekijän aika nykyisellä asiakasmäärällä uusien tehtävien hoitamiseen?

30 §

Kyse on todella merkittävästi lapsen perusoikeuksiin puuttuvasta palvelusta. Hoidon tarpeen jatkumisen arvioiminen asiakassuunnitelmassa ja hoidon jatkaminen asiakassuunnitelman perusteella ei turvaa riittävästi asiakkaiden oikeusturvaa, vaan hoidon jatkumisesta tulisi tehdä muutoksenhakukelpoinen, moniammatilliseen arviointiin perustuva päätös (vrt. mielenterveyslain mukainen pakkohoidon jatkaminen tai kehitysvammalain mukainen erityinen huolenpito tai mielenterveyslain mukainen tahdosta riippumaton hoito). Asiakassuunnitelmaan ei voi hakea muutosta.

60 a §

Pelkkä sijoituspäätös mahdollistaa tiettyjen rajoitustoimenpiteiden käyttämisen - turvataanko riittävällä tavalla lapsen oikeusturvan toteutuminen, kun rajoittamisesta ei tarvitse tehdä erillistä perusteltua ja muutoksenhakukelpoista päätöstä.

Suunnitelma "hybridi-yksiköistä" jättää paljon kysymysmerkkejä. Meneekö sekaisin kuka ottaa vastuun ja mitä lakia noudatetaan? Tarvitsee tarkan lainsäädännön, että miten näissä hybridi-yksiköissä toimitaan.

Nuorisopsykiatrian kommentteja LsL:n uudistamisesta annetusta luonnoksesta:

Yhteenveto s 128 1. kpl

Lastensuojelun ja psykiatrian yhteensovitettu yksikkö (ns. hybridi -yksikkö)

Lasten ja nuorten mielenterveyspalveluissa ja mielenterveyden hoidon saatavuudessa on pitkään todettu merkittäviä puutteita ja alueellista vaihtelua. Lastensuojelun rooli palvelujärjestelmässä viimesijaisena lapsen edun varmistajana on johtanut siihen, että lastensuojelun sijaishuollossa on lapsia, jotka eivät ole saaneet eivätkä saa tarvitsemiaan riittäviä mielenterveyspalveluja. Näin siitä huolimatta, että lainsäädäntö asettaa jo nyt vahvan veloitteen terveydenhuollon palveluiden järjestämiseen lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle (terveydenhuoltolaki 69 §:n 2 momentti) sekä veloitteita yhteensovittaa erityisesti vaativimmat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut.

(järjestämislain 36 §:n 3 momentin 6 kohta ja 5 momentin nojalla annettu valtioneuvoston asetus hyvinvointialueiden yhteistyösopimuksen sisällöstä ja valmistelusta 309/2023 ns. YTA-asetus). Esityksessä ehdotetaan sekä lastensuojelulakiin että terveydenhuoltolakiin informatiivisluonteista säännösviittausta vaativien lastensuojelun palveluiden järjestämisvelvoitteisiin. Samalla hyvinvointialueita ohjataan sopimaan lastensuojelun ja psykiatrian osaamisen yhteensovittavasta lastensuojelupalvelusta (ns. hybridiyksikkö) YTA-tasoisesti. Kysymyksessä on asetuksen 2 §:ssä tarkoitettu vaativa lastensuojelupalvelu. Ehdotuksilla parannetaan lastensuojelun sijaishuollossa olevien lasten oikeutta tosiasiallisesti päästä tarvitsemiinsa paitsi lastensuojelun myös terveydenhuollon palveluihin, vaikkei esityksellä pystytäkään vastaamaan kaikkiin lasten ja nuorten mielenterveyteen kytkeytyviin haasteisiin. Hallitus on myös osoittanut rahoitusta hybridiyksikköjen perustamiseen.

Hyvä havainto on se, että onko järkevää hajottaa niukkoja resursseja eri paikkoihin (hyvinvointialueelle ripotellut useat hybrid-yksiköt).

Esitys ei ota kantaa siihen, minkä ikäisille hybridiyksikkö on suunnattu.

Esityksestä ei tule esille se, miten päihdepalveluiden järjestäminen toteutuisi.

Esityksessä lisättäisiin lastensuojelulakiin ja terveydenhuoltolakiin informatiivinen säännös siitä, että yhteensovitettun palvelun varmistamisesta yhteistyöalueella säädetään järjestämislaissa ja YTA-asetuksessa.

Tämä muotoilu ei anna minkäänlaista selkänokkaa toiminnan sisällölliselle kehittämiselle ja toiminnalle.

Luvattomasti sijaishuoltopaikasta poistuneiden lasten suojelemiseksi tehtävät toimet ovat myös hybridiyksikön toiminnan kannalta kannatettavia (lapsen kiinniottoon oikeuttavaa sääntely, poliisin virka-apu, riskiarvion kehittäminen, paikannusmahdollisuuksien lisääminen) sivu 56.

Kuntouttava suljettu laitospalvelu (20-25 paikkaa)

Esityksessä ei käy ilmi, minkä ikäisille tätä palvelu on suunniteltu. Olisiko yläikäraja 15v, jolloin rikosoikeudellinen vastuu alkaa vai 18v? Olisiko alaikäraja 7 v?

Ei löydy myöskään sitä, miten valinta yksikköön tapahtuisi.

Valvonnan tarkennukset ja liikkumisvapauden sekä yhteydenpidon rajoitusten määrittelyt ovat nykytilanteeseen verrattuna selkeyttäviä ja kannatettavia.

Päihdehoidon osuus on jäänyt myös tällä kohdalla ohueksi.

Tällaisen toiminnan tulisi ehdottomasti olla julkisen toimijan tuottamaa.

Ehdotuksesta puuttuu jälkihuollon toteutuminen, joka olisi huomioitava tarkemmin etenkin kuntouttavassa laitoshoidossa oleville nuorille. Jälkihuolto tulee aloittaa jo laitossijoituksen aikana, jotta laitoshoidon jälkeen tavoitteena oleva itsenäinen elämä tuen turvin olisi mahdollista. Asunnon hankkiminen ja elämän arjen taitojen hallinta on kuntoutuksen yksi tavoite.

Tulisiko laissa tarkentaa sitä, mitkä palvelut olisi syytä järjestää YTA-tasoisesti ja lisäksi arvio siitä, tarvitaanko erillisiä valtion ylläpitämiä koulukoteja?

Taustatiedot:

Hallituksen esityksessä eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi ehdotetaan useita muutoksia, jotka vaikuttavat hyvinvointialueiden järjestämisvastuuseen, valvontaan ja palvelurakenteisiin. Esityksessä korostetaan mm. kasvatuksellisen rajaamisen ja rajoitustoimenpiteiden erottelua, suljetun kuntouttavan hoidon mahdollistamista sekä viranomaisten yhteistyövelvoitteita.

Arvioidut kustannusvaikutukset:

- Uudet valvontavelvoitteet ja dokumentointikäytännöt lisäävät hallinnollista työtä ja henkilöstötarvetta.
- Suljetun kuntouttavan hoidon järjestäminen voi edellyttää uusien yksiköiden perustamista tai olemassa olevien laajentamista ja ostopalveluiden kasvua.
- Päätöksenteon tarkennukset ja yhteistyövelvoitteet lisäävät viranomaisten välistä koordinointia ja hallintoa.
- Henkilöstön koulutustarpeet aiheuttavat suoria koulutuskustannuksia ja mahdollisia sijaisjärjestelyjä.

Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue - Leena Pimperi-Koivisto,
sosiaalijohtaja, sosiaalityön tehtävääla ja Leena Mämmi-Laukka,
toimialuejohtaja, perhe-ja sosiaalipalvelut ja Oys-psykiatrian toimialue